

DOCUMENTOS

I

TEXTOS PARA EL ESTUDIO DEL DERECHO ARAGONES EN LA EDAD MEDIA

I

RECOPIACION DE FUEROS DE ARAGON

La recopilación foral que editamos es la obra de un jurista de Huesca, el cual recogió en ella, a la vez que algunos preceptos forales del alto Aragón, disposiciones de la *Lex Visigotorum*, las más de ellas adaptadas a las necesidades jurídicas de la época y la tierra, y algunos elementos procedentes, a no dudarlo, de alguna Colección canónica. El compilador no se redujo a una mera labor de copista al transcribir los preceptos forales que recoge: en un regular número de casos retocó el lenguaje, bien trocando las palabras demasiado romanceadas por otras del latín jurídico, bien dando una estructura gramaticalmente más correcta a la frase. Publicamos únicamente el texto de los preceptos forales aragoneses.

La composición del manuscrito es la siguiente: *Lex Visigotorum*, caps. 1 a 16: VII, 4, 5; II, 4, 6; II, 4, 5; V, 6, 2; VII, 4, 6; VII, 4, 3; VII, 4, 7; VII, 2, 15; VII, 2, 7; VII, 2, 16; VII, 1, 5; VI, 1, 7; VI, 2, 2; VI, 5, 8; VI, 5, 11; VII, 5, 6. *Procedencia de una Colección canónica*: cap. 17, Pauli, *Sent.* I, 4, 1; cap. 18. S. Isidoro. *Etim. Fechas del nacimiento de Mahoma y S. Isidoro*, cap. 36¹.

1 Van publicados en nota.

Fueros de Aragón: caps. 37-53. *Lex Visigotorum*, caps. 54-77; II, 5, 3; II, 5, 4; II, 1, 30; II, 4, 10; II, 5, 1; III, 2, 1; III, 2, 2; III, 2, 4; III, 2, 5; III, 2, 7; III, 2, 8; VII, 2, 9; VII, 2, 19; VII, 4, 4; VII, 5, 4; VII, 5, 5; VII, 6, 3; VII, 6, 4; VIII, 1, 2; VIII, 1, 13; VIII, 3, 17; VIII, 4, 22; VIII, 4, 30; VIII, 1, 17; *Fueros de Aragón*, cap. 78. *Lex Visigotorum*, caps. 79-83; V, 4, 3; V, 4, 9; II, 4, 1; II, 2, 4; II, 4, 3. *Fueros de Aragón*, caps. 84-89. *Procedencia de una Colección canónica*, cap. 90. *Fueros de Aragón*, caps. 91-107.

Esta Recopilación se encuentra en el manuscrito 41 de la Universidad de Zaragoza formando un cuadernillo de 7 fols. de papel setabí, encuadernado entre una Genealogía y una Retórica.

Dim.: 145 × 203. Caja de escritura: 135 × 165. Letra francesa de principio del siglo XIII, muy pequeña y clara. Los caps. están sin numerar, separados unos de otros por un pequeño adorno. En el folio 1 y en el 7 v.º, dos notas en letra muy confusa del siglo XIV. El fol. 1 está carcomido por la humedad en su parte superior, faltando la mitad de la primera línea; en los restantes, en la misma parte hay manchas de humedad que dificultan su lectura.

I.

Siquis homo accusatus fuerit de furto et negauerit oportebit ei ut se defendat per batallam de ferro calido; et debet adducere ante iusticiam duas partes de uno cubito trapo lineo ex quo sigillet ei iusticiam manum dexteram; et qui accusat eum debet dare sarmentos siccos aut aliam lignam cum quibus calefaciat ferrum; et si forte accusatus habuerit manum lesam postquam leuauerit ferrum calidum peccet Regi LX solidos pro calumnia et ad iusticiam VII sueldos et VI denarios per arienzos et reddat ex integro ipsum furtum domino [illo quem] ¹ iuratum fuit cum nouenis. Tamen si antequam calefiat ferrum ex quo fuerit ipsa batalla firmata et accusator || (fol. 1) [et accusatus uoluerint inter se componere tenentur dare ad ius iusticiam X solidos et ad ipsum XV denarios per arie(n)zos ipsa batalla potest et de[bet] remanere; [et si f]orte illum ferrum iam calefactum fuerit in igne et tunc uoluerint inter se componere tenentur dare [ad iusti]ciam si ipse uoluerit LX solidos et ad ipsum VII solidos et VI denarios per arienzos. Adhuc sciendum est que ille qui est accusatus de crimine pro quo debet ferrum in manu levare ipse debet conducere ferrum, et si forte manus illius fuerit sana inuenta ille qui accusauerat eum peccet quod accusatus tenebatur dare pro illo ferro si forte esse uictus, et tenetur dare etiam calumnias.

¹ Damos entre corchetes la parte que falta en el ms. por su deterioro.

2.

Si aliqua mulier innupta habuerit prolem et dixerit ulli homini: "tu pater es prolis mee" et ipse negauerit, habeat mulier duas partes de uno cubito de trapo lineo cum quo sigillet ei iusticia manum dextram et leuet ferrum calidum; et si post tercium diem manus illius fuerit inuenta illesa reddat prolem patri illi cui ascribebat, et de cetero nutrire illam nullo modo teneatur nisi uoluerit tamen cum beneficio patris. Set si forte manus mulieris, aut auocati sui qui pro ea leuauit ferrum calidum, fuerit lesa inuenta nutriat filium suum uel filiam sine patre illo cui ascribebat. Neuter tamen eorum qualicumque modo suprascripto acciderit dare ullam calumniam regi aut iusticie siue alicui homini proinde ullo modo teneatur.

3.

Homo qui de aliqua causa inpetitur pro qua iudicium est ut faciat sacramentum, debet dare, per fuerum, fidanzam ut faciat ipsam iuram die et loco et termino constituto a iudice dato et asignato; et ipsa fidanza debet esse heres aut habitator loci illius de quo est auctor qui trait accusatum in causam. Adhuc etiam sciendum est quod illa fidanza debet esse de pignore aut de signal, nisi forte fuerit causa inter infanzones.

4.

Multociens accidit quod homo accipit peccuniam mutuo ab alio pro qua saluenda dat fideiussorem termino inter eos constituto, et quia debitor termino profixo creditori non uult persoluere peccuniam memoratam fideiussor coactus et districtus a creditore pignorat debitorem et uult reddere ipsum pignus creditori, set creditor non uult pignus accipere dicens aduersus eum: "teneas tu si uolueris pignus ipsum quem non eres mihi fideiussor de pignore, set teneris mihi ut facias mihi persoluere peccuniam mutuatam." Quem fuerum bonum memorie domini regis Petri ita stabiliuit.

5.

Mulier infanzona multociens inpetitur ab alio quod ei per se aut per alium peccuniam dare tenetur set ipsa inficiatur, unde dicit fuerum quod illa, ex quo negat, det aduocatum qui in loco et in persona eius faciat sacramentum super librum legis et super crucem ad hostium ecclesia quod iam dicta infanzona, per se aut per alium, non debet dare exauctori peccuniam quam exposcit; illa tamen proinde non tenetur uenire ad concilium aut ante iudice nisi uoluerit, set stando in ecclesiam mitet procuratorem qui agat pro illa in omnibus supradictis; set si nuncius iam fecit sacramentum ad hostium ecclesie pro ipsa tali modo ipsamet de cetero in propria persona prestabit sacramentum quocienscumque fuerit inpetita de peccunia reddenda.

6.

Siquis occiderit aliquem uel aliquam infra terminos Osce et captus fuerit tenetur dare regi Mil solidos pro homicidio et caucat sibi a parentibus et ab amicis mortui; et si forte capi non potuerit si qua bona habuerit confiscentur. Alii non tenentur dare ipsum homicidium nisi quid fecerit illud.

7.

Cum ullus homo pignorauerit alium, debitorem scilicet aut fidanzam, pro ullo debito et tenuerit inde aliquam bestiam, dicit fuerum quod si in prima nocte collegerit ei comestionem quamdiu tenuerit illam pignoram debet ei colligere comestionem; et si dederit eam ad manuleuare debet eam in presenti deliberare ad manuleuatorem per capistrum aut per frenum sub pacto quod ea die que fuerit inter illos constituta quod manuleuator reddat ei ipsam bestiam si uiua fuerit uel sana aut aliam bestiam que tantum ualeat quantum ualebat ipsa que extiterat pignorata in illa die quando fuit data ad manuleuandum; tamen si in prima die que bestia iam dicta fuit pignorata his qui pignoraui ¶ (fol. 1 v.) [eam] noluerit comestionem ei colligere teneat eam in loco scampato et solutam; et si tamdiu steterit ibi, quod dominus eius non [tra]xerit illam donec sit mortua, ipse qui tenet ipsam bestiam pignoratam faciat eam scoriari ita quod corium capitis et uniuersi pedes ipsius bestie se teneant in simul cum alio corio ut possit ipsum corium hostendere domo bestie; et hoc facto nichilominus remanebit quod non pignoret ei aliam bestiam donec sit paccatus.

8.

Siquis fuerit fidanza pro aliquo homine, pro peccunia aut pro alia qualibet causa, postea in eodem facto pro quo est fidanza non potest esse aduocatus eius.

9.

Sepe contingit quod homo possidet hereditatem sibi data cum carta et cum fidanza et testibus legitimis, et si aliquis inquietauerit eum pro iam dicta hereditate et his qui possidet potuerit probare quod iam possidebit eam per unum annum et per unum diem aut amplius sine mala uoce per fuerum de Oscha non tenetur de cetero respondere de illa de hoc quod superius dicit. Sine mala uoce sic est intelligendum: si actor non pignoraui eum infra unum annum et unum diem ita quod accepit de possessore fidanzam, aut sine traxit in re uera possessorem coram iudice et fuit facta questio de hereditate memorata. Illud idem fuerum est de emicionibus¹ et inpignacionibus hereditatum.

¹ Así el ms.

10.

Cum aliqua mulier infanzona tradita fuerit marito debet dotari ab illo de tribus hereditatibus de illis quas tunc habet aut postea est alicubi abiturus; et si forte euenierit quod maritus antea moriatur quam illa et non habebat ipsa necessaria competentem si uoluerit libere potest per fuerum mittere in pignus hereditates illas, partem aut totas, unde possit sustentari. Tamen si habuerit filios uel filias et illi uoluerint ei dare necessaria nullo modo potest nec debet uendere aut mittere in pignus aliquam hereditatem de predictis. Verumtamen antedictus maritus quando illam accepit uxorem non habet nisi unam aut duas hereditates illas habeat per suas dotes et si postea lucratus fuerit tertia habeat eam similiter. Dotes istas potuit sic diuidere si uoluerit: unam potuit dare uni filio uel filie, aliam loco illi ubi elegerit sepulturam, tertia uniuersis filis in qua omnes accipiant suas partes. Preterea eandem infanzona debet habere integre suas uestes, suas ioyas, et unum lectum bene paratum de melioribus pannis qui erunt in casa eorum, et unum uasum de argento, et unam captiuam, et unam mulam de caualcar, et duas bestias de arata cum suis apamentis; et si hoc totum non habent accipiat quod inuenerit de prescripto; et de quantis manificiis fuerint in sua casa de unaquaque manera accipiat unum, in aliis quod remanent accipiat medietatem et in uniuersas alias causas similiter.

De femina franca est fuerum quod debet dotari de D solidos in illis rebus quas tunc habet ubi eius quando accipit eam uxorem aut de cetero est alicubi abiturus; et si de plus uoluerit eam dotare in potestate eius consistit. Verumtamen si ipsa mulier habuerit prolem, uiuat proles aut moriatur, de cetero ipsa non potest repetere dotes; set si de ipso marito non habuerit prolem et primitus maritus moritur ipsa debet accipere prescriptas dotes in rebus mobilibus et immobilibus que fuerunt de suo marito; debet adhuc accipere suas uestes integre, et suas joyas, et unum lectum bene paratum de melioribus apamentis que fuerint in chasa; de manificiis sicut superius scriptum est; quod si faciunt laborare debet accipere duas bestias cum suis complimentis, scilicet melioribus bestias que fuerint in sua casa.

De femina de uillis istud est fuerum: quod debet per suas dotes habere unam casam coopertam de duodecim biegas, et unam arenzattam de uinea, et unum campum de semenatura de uno arrobo de trico in uoce de linar, et suas joyas et uestes integre, et unum bonum lectum cum suis apamentis, et duas bestias de arata cum suis complimentis, de melioribus scilicet bestiis que habebunt maritus et ipsa. Et in qualicumque hora habuerit prolem tantummodo ut lucem uideat iam dicta mulier perdit suas dotes. In aliis causis que habuerunt accipiat suam partem sicut est fuerum.

II.

Sepe contigit quod homo querit ab alio hereditatem dicens aduersus eum: "hereditas ista quam possides non est tua set mea debet esse quia de meo genere fuit, ideo uolo ut reddas eam mihi aut quod colligas mihi fidanzam de directo super illam." Contra hoc dicit fuerum qui ultimus possesor est, de iam dicta hereditate per unum annum et unum diem, quod ille debet dare fidanzam de directo super illam, et postea cum uenerit coram iudice pro iam dicta hereditate placitando, antequam causa tractetur exactor debet dare fidanzam de retra per se et per suum genullum, ut si ille qui possidet poterit de iure defendere hereditatem memoratam quod unqua magis his qui petebat per se aut per alium de suo genullo non possit aliquam questionem mouere in hereditate memorata. Veruntamen qualis est hereditas illa talis sit fidanza de redra infanzona aut uillana.

12.

Homo quidam, cum haberet uxorem legitimam et filios ex ea procreasset, peccatis exigentibus cognouit aliam de qua filium adulterinum procreauit. Tempore procedente homo antedictus decessit intestatus; ideo filius adulterinus presentans se coram filiis legitimis in bonis paternis se heredem fieri postulauit. Contra hoc dicit fuerum: "tu in peccatis es natus et nascere non debuisti, ideo nulla ratione potes aut debes esse heredem in hereditatem quam requiris", nisi forte pater dum uiueret misericordia motus aliquid de rebus suis adulterino filio assignauit. Unde dicitur: non enim est heres filius ancille cum filio libere. Illud idem iudicium est de muliere habentem maritum si diabolo instigante cum alium comiserit adulterium.

13.

Dicit fuerum quod si aliquis occiderit inimicum suum non accipiat aliquid de rebus inimici, bestias aut arma uel quodlibet aliud, ne uideatur ipsum occidisse causa cupiditatis rerum inimici, et propter hoc non tantummodo dicatur ultor inimici set raptor et depredator manifestus.

14.

Sepe contingit quod homo mittit inpignus alii homini suam hereditatem usque ad certum terminum, et si forte his qui missit inpignus iam dictam hereditatem noluerit aut non potuerit reddere pecuniam termino constituto, qui tenet ipsam hereditatem inpignus, si non uult eam tenere ultra terminum, pignoret suam fidanzam aut ipsum debitorem si forte non habet inde fidanzam; et si postea dederit ad manuleuandum pignus quod pignoraui debet et potest recuperare ipsum quando uol-

uerit, ita in tempore ieiunii quam in alio tempore. Tamen si his qui in-pignauit hereditatem sepe dictam non habet unde possit redimere eam, dicit fuerum quod hos de iusticia mitat ipsam hereditatem in manu de corredor, et de ea die que fuerit posita in manu eius usque ad XXX diebus, dominicis et Beate Marie et festiuitatibus Apostolorum in predictis XXX diebus non numeratis, ille cuius est hereditas debet habere inducias in quibus satis possit eam uendere, et amplius non potest habere inducias set redimat deinceps suam hereditatem quali modo potuerit.

15.

Sepe contingit quod homo trait alium hominem ante¹ iudicem pro aliquo clamore, et si prius non accipit de illo fidanzam de directo antequam causa iudicetur, ille qui traytur in causam sicut dicit fuerum non potest demandare fidanzam de redra nisi primitus dederit fidanzam de directo conquerenti.

16.

Cum aliquis infanzon debet peccuniam homini de seruicio regis aut possuerit eum fidanzam et noluerit ei dare debitum uel trahere de fidanza dicit fuerum: quod si non habet in quo possit eum pignorare, dominus qui tenet dominum de ipsa uilla ubi hoc euenerit debet et potest illum in hereditates miterere de predicto infanzon ad eas possidendas, donec iam dictus infanzon donet homini antedicto peccuniam quam ei debet aut quod trahat ipsum de illa fidanza in qua eum possuit.

17.

Homo foraneus si pignorauerit aliquem in ciuitate non debet ea illa trahere ipsum pignus; et si in uillis pignorauerit et non habuerit ibi chasam in qua mittat ipsum || (fol. 2 v.) pignus dominus uille debet ei dare chasam in qua teneat ipsum pignus, et tribus diebus trasactis si uoluerit, per fuerum, poterit ducere ipsum pignus in alio loco donec habeat directum de illo qui fecit ei tortum. Veruntamen si dominus uille noluerit ei dare casam in qua mittat pignoram his qui eam pignorauit tunc ea die qua eam pignorauit potuit per fuerum trahere ipsam pignoram de ipsa uilla et ducere in alium locum ubi possit eam habere saluam².

18.

Item si aliquis homo ad irricandam hereditatem quam laborat de die

1 ante sobre ad tachado.

2 Anno septimo imperii Eraclii era sexcentesima LX ortus Mahomat filius Abdela eresiarcha arabicus, tempore scilicet regis Sisebuti. Hoc enim tempore Isidorus Ispalensis doctor in nostra doctriate claruit.

furtim acceperit aquam que non est sua, debet dare pro calumnia domino illi cuius erat aqua illa quam furtive accepit V solidos. Si uero de nocte eam furauerit debet dare pro calumnia illi cui dapnum fecit LX solidos. Verumtamen in potestate illius est qui dapnum sustinuit ut condonet ei de predicta calumnia quantum sibi placuerit.

19.

Dicit fuerum ut si creditor postquam erit terminus trasactus in quo debuit peccunia sibi acomodata reddi, et ille qui debet ipsam peccuniam non uult illam ei persoluere quod pignoret suam fidanzam si quam habet pro illo debito. Verumtamen dicit fuerum: si creditor aliquo modo poterit aducere debitorem tantum semel aut plus ante suam fidanzam, et debitor contepnit et non uult trahere illum de fidanza postquam terminus solucionis fuerit trasactus, de cetero creditor per fuerum non induciabit illam fidanzam nec dabit ei inducias de XXX diebus in antea ut fidanza querat suum actorem.

20.

Homo quidam inpetebat patrem et matrem uxoris sue de demanda tam de cibaria quam de denariis, ad quod ipsi respondentes dicebant quod nunquam habuerant de illo cibariam aut denarios quos illi reddere deberent; ad quod dicit fuerum: quod iuret unus eorum super librum et crucem quem maluerit exactor et sic sit contentus, quia non potest eos tornare ad ferrum calidum aut ad alium iudicium, quia gener tanquam filius non habet tornam cum soceris suis. Verumtamen dicit fuerum quod filius aut filia si percusserit patrem, uel matrem, qualicumque occasione fecerit eos iurare super altare aut super librum et crucem, aut dixerit contra eos capitale crimen pater uel mater quecumque ex eis fecerit iurare potest ipsum filium uel filiam desfiliare et excludere ex toto a paterna et a materna hereditate in perpetuum; et per aliam rem non potest pater uel mater prolem suam exhereditare nisi pro his causis antedictis.

21.

Multociens euenit quod homo uult pignorare in uilla aut in castillo ubi sunt domine infanzones, ideo primum faciat eos scire et sic cum earum assensu poterit postea seccure pignorare, set si forte illis inconsultis pignorauerit tenetur eis dare per fuerum, aut domino uille uel castelli, LX solidos pro calumnia.

22.

Si homo uel femina occisi fuerint in uilla uel in castello ab aliquibus aut in terminis eorum, nisi homines de illo loco ubi fuerint occisi et

sepulti ceperint homicidam et deliberauerint illum ad baiulum regis infra decem dies, de cetero tenentur domino regi dare homicidium.

23.

Preponerat quidam aduersus alium hominem: "pater tuus fuit fideiussor patri meo cum carta sufficienti pro certa denariorum quantitate et nunc quia uterque decessit et nos sumus eorum heredes peto ut facias mihi aut persoluas pecuniam memoratam." Alter uero respondebat: "non sum certus quod pater meus patri tuo esset fideiussor ut proponis"; et quia testes ¶ (fol. 3) inscripti decesserunt, dicit fuerum: quod qui petit iuret super librum et crucem quod pater alterius extitit fideiussor patri suo tenore superscripto, et sic alius faciat persolvere aut persoluat, nisi habuerit actorem pecuniam antedictam aut dimitat ratione quod possidet patri suo.

24.

Per fuerum de Aragon si infanzon debet dare ad alium infanzon fidanzam de directo super aliquam demandam de hereditate qualicumque, illa fidanza debet esse infanzona et quod habeat casam propriam in ipsa uilla ubi est hereditas et quod ipsa casa cum sit habitata ea et etiam quod ipsa fidanza habeat pignoram uiuam in eodem uilla: caballum aut equam, siue mulum aut mulam, uel rocinum aut asinum cuiuscumque sexus qui ingrediantur et egrediantur de domo de iam dicta fidanza. Veruntamen exactor nunquam debet nec potest per fuerum pignorare equum proprium quem fidanza equitat si est miles, et si non est miles exactor potest et debet pignorare per fuerum, si uoluerit, qualicumque bestia inuenerit fidancie sepe dicte et tenere ipsam pignoratam sicut est fuerum de pignora. Et si illa pignora moritur exactor pignoret aliam donec directum suum ualeat adipisci. Istud enim fuerum est de uillis. Sed si exactor et reus sunt in ciuitate heredes inquisitus potest dare fidanzam de directo suum uicinum qui sit de pignore aut de signal, de tali scilicet pignore sicut iudicat fuerum: ut habeat pignoram uiuam alicuius generis ualentem unum morabetinum; alius homo nisi erit huiusmodi infanzon scilicet uel ciuis non est habundans in talibus; ueruntamen uillanus super hereditatem infanzonam nusquam est fidanza inter infanzones.

25.

Siquis homo infanzon, ciuis aut uillanus pignora uel per rapinam acceperit marem de ouibus et occiderit, per fuerum debet redere bonum marem cum tantis ouibus quantas pastor qui custodit ipsas oues poterit probare per suam iuram quod iam dictus mar inpregnauit anno illo quando fuit occisus.

26.

Pastor, *per fuerum*, cum sua iura potest recuperare usque ad decem oves ad opus domini sui de qualicumque homine sit uerum quod rapuerit eas, et ultra de X ouibus, si negauerit eas qui rapuit, *per fuerum est* ibi batalla.

27.

Sepe contingit quod homo tenet hereditatem alterius inpignore, uineam aut campum uel aliam hereditatem in qua sunt arbores, *per* certa summa denariorum, et si forte, domino ignorante, aliquem arborem ferentem fructum absciderit, ille qui tenet eam inpignore, *per fuerum*, postquam fuerit probatum, tenetur dare pro calumnia domino illi de quo erat arbor abscisa LX solidos; et sic de singulis arboribus quicumque sit ille qui probatus fuerit eas abscidisse.

28.

Nobilis quidam misit inpignore suam hereditatem alii homini pro C. morabitinis cum carta sufficienti, cum testibus et cum fidanza. Transactis autem aliquantibus temporibus nobilis iam dictus auctoritate propria, non tamen solutis morabitinis memoratis, hereditatem quam inpigno(ra)uerat occupauit uiolenter. Ille uero qui eam inpignore acceperat, infra unum annum et unum diem ex quo fuit eiectus de iam dicta hereditate dum debuit et potuit, non pignorauit fidanzam quam acceperat de saluetate et de suo auer facere reddere die et termino inter eos constituto quamuis eam sepe inueniret. Super hoc dicit *fuerum*: quod illa fidanza quam de saluetate et de suis morabitinis facere reddere acceperat post unum annum et unum diem trasactus ex qua illa uiolencia facta fuit, de cetero non tenetur saluam facere ipsam hereditatem nec quod faciat ei reddere morabitinos antedictos. Illud idem est emcionibus hereditatum sint qualescumque.

29.

Si quando infanzon peccierit ab alio infanzon aut alter homo pecuniam ualentem C solidos et infanzon negauerit quod non debet ei illam dare dabit iuratorem qui in loco suo ruret super librum et crucem ad portam ecclesie super animam infanzonis, et sic exactor non potest de cetero eam demandare. Tamen si peccunia illa erit ultra C solidos infanzon in propria persona et non per aduocatum iurabit quod non debet ipsam pecuniam exactori.

30.

Accidit quod quidam homo dicebat se iuste possidere quandam hereditatem et aduersarius proponebat aduersus eum: "tu non tenes ipsam

hereditatem set ego quia mea est || (fol. 3 v.) *et debeo eam possidere iure rationis patris et matris mee*". Verumtamen nullus eorum de longo tempore trasacto laorauerat hereditatem illam, unde dicebat quisque ad alterum: "ego dabo tibi fidanzam de directo super istam hereditatem." Super quod dicit fuerum: quod ille qui postremus uel ultimus possedit eandem hereditatem sine mala uoce per unum annum et per unam diem et percepit ex ea aliquem fructum, ille det fidanzam de directo super ipsam. Verumtamen ipsa fidanza sit heres in ipsa uilla in qua est iam dicta hereditas, et etiam fidanza de retra debet ibi esse heres, et qualis est ipsa heres ¹, infanzona seu uillana, tales debent esse ipse fidancie.

31.

Homo quidam accipit mutuuum a quidam usurario CC solidos usque ad certum terminum pro quibus persoluendis dedit ei fidanzam quendam suum uicinum. Trasacto uero termino solutionis denariorum creditor cum multa instancia a debitore peccuniam mutuatam sibi reddi postulabat, cum quam non posset reccuperare; conductus preposito ciuitatis fecit pignorare suam fidanzam duas bestias et emparare suos fructus tam de uineis quam de campis, unde ipsa fidanza ultra fuerum cognoscebat se grauari ad iudicem appellauit. Judex autem, auditis hinc inde rationibus, iudicauit per fuerum de Aragon: ut creditor retineret unam bestiam de illa fidanza quam uellet, omnibus aliis pignoribus absolute dimissis, et quandiu ipsa bestia uiueret quod non posset aliam pignorare. Tamen si euenerit illam bestiam mori in illa pignora caueat sibi qui illam pignorauit ut moriatur per fuerum de pignora, et ipsa mortua accipiat alia usque ualeat suum ius adipisci.

32.

Siquis emerit ulla causam furatam et dominus cui fuit furata inuenerit eam et uoluerit ipsam habere, et ille qui eam emit debet demonstrare sufficientem antorem qui dicat se esse antorem rei uendite et etiam qui donet fidanzam super causam illam quam ipse uendidit, aliter autem non est autor et non potest illum defendere qui causam emit furatam ad ultimum. Qui emit causam furatam, si non poterit talem antorem habere, iurabit super librum legis et crucem pro quanto precio emit causam illam et non cognoscit homine illum de quo emit eam; et sic dominus cuius res extitit furata dabit medietate precii et causam illam recuperabit absolute; aliter uero sentimus de bestiis raptis uel furatis.

33.

Siquis obtulerit contra aduersarium suum cartam super aliquod fac-

¹ Así por hereditas.

tum, et aduersarius eius, contra quem cartam illam demonstratur, dixerit ante iudicem quod carta illa habet in se falsitatem, iudex statim debet accipere cartam illam et tamdiu eam tenere in sua potestate quo ad usque ille qui eam presentauit probet in re uera, per testes scriptos in carta illa, si uiui fuerint, aut alio legitimo et sufficienti modo, quod carta illa non habet in se falsitatem. Verumtamen si infra unum annum et unum diem, postquam carta illa fuerit accusata de falsitate, ille qui eam obtulit ante iudicem non probabit sufficientem quod carta quam presentauit sit uera, iudicamus per fuerum de Aragonie quod post unum annum et unum diem trasactum ipsa carta nunquam habeat ualorem uel firmitatem set sit sine ualore et dampnata, et qui eam presentauit regis sit incursus.

34.

Accidit sepe et multociens quod supponit homo se seruiicio alterius hominis sub certa mercede usque ad terminum inter eos constitutum. Procedente uero tempore, nondum tamen termino seruiicii consumato, idem homo uult recedere a seruiicio quod domino suo facere tenetur, non tamen per aliquod iortum quod dominus suus sibi fecerit set propria ductus uoluntate, super quod dicit fuerum: quod post manifestum est quod non de racione set sua propria uoluntate uult dimittere seruiicium quod domino suo debet facere, si posuit fidanzam pro complendo seruiicio, ipsa fidancia faciat eum seruire in pace usque ad suum terminum, aut donet domino illi alium seruientem bonum qui seruiat ei sicut ille seruire debebat. Tamen sciendum est, ut si seruiens illi uoluerit in pace seruire domino suo usque ad terminum completum, et dominus noluerit illis habere in suo seruiicio, per fuerum et per iustum iudicium tenetur ei dare ex integro suam soldatam, quam ei conuenit, per totum annum; et seruiens contra uoluntatem domini sui dimiserit seruiicium ante temporis quod domino suo facere debet, per fuerum et per iudicium debet reddere domino cui seruiebat quantum comedit de cibis domini illius usque ad sal quamdiu fuit in eius seruiicio; preterea si antedictus seruiens uoluerit uxorem accipere, propter quod recedere uult de seruiicio domini sui, et dominus eius noluerit eum dimittere, uelit nolit dominus, in die nupciarum seruienti antedictus dimitet illum seruiicium | (fol. 4) et accipiet uxorem, de cetero ad ipsum seruiicium non reuersurus primi seruiicii racione.

35.

Homo quidam petebat ab alio certam quantitate denariorum quam ei dare debebat in re uera, et quia de longo tempore iam erat transactus terminus quo debebat sibi persolui peccunia memorata, creditor pignorauiit debitori multas bestias una et eandem die locis in diuersis, et fidancie similiter quia ipsa fidancia erat a boltas cum debitore, unde debitor antedictus putans se ultra fuerum tractari traxit creditorem co-

ram iudice proponens aduersus eum per singula quod factum fuerat de pignoribus. Iudex uero auditis hinc inde rationibus uniuersis iudicauit per fuerum de Aragon quod ex quo manifestum erat, ex confessione utriusque partis, quod iam erat trasactus terminus solutionis in quo debuit persolui peccunia memorata, quod creditor sine certa iniuria, per iuerum de Aragon, libere et de racione una die pignorare pateat debitori et omnibus suis si quos habebat quantas bestias eis et fidanciis suis inueniret etiam locis in diuersis, considerata tamen debitori quantitate.

36.

Condi[tor] orbis cuius ordinacione cuncta bona reguntur ita disposuit, ut homines certis et distinctis ordinibus se haberent: quod quidam idem clerici in Dei seruicio iugiter permanerent, alii uero milites sunt ut semper || (fol. 5) essent defensores, reliqui ut quisque officia sua exercerent. Contra milites qui pro defendendis aliis fuerint constituti quidam eorum dimisso officio suo honesto rapiniis et aliis maleficiis quam plurimis adherentes, Dei timore abiecto, dignitatem suam deturpare non uerentur, ideo quia quorundam malefactorum impunitas multos excitat ad peiora, et etiam aliis confert audaciam peccandi habito concordi consilio Curie nostre, damus per fuerum et per iudicium, ut cum aliquis miles in tanta malicia uoluerit permanere pro qua merito de milicia sua et officio sibi concesso mereatur degradari, cum uentum fuerit ad eius deposicionem, ipsemet cingat sibi ensem, quo facto, princeps terre accepto cultello in posteriori parte, idest supra renes, cingat omnino ensis corrigiam de qua est accintus, ita ut corrigia incisa ensis per se cadat in terra; et sic ille qui antea miles extiterat prauis suis meritis existentibus de milicia quam prius extiterat decoratus perpetuo sit depositus et dampnatus.

37.

Res in dubium posita arbitrio iudicis debet ad liquidum declarari. Multotiens euenit quod homo petit ab alio conuenienciam super aliquam causam quam dicit sibi conuenisse, alter negat conuenienciam et dicit ipso tenor: "tibi pro illa conuenienciam respondere (non debeo) ¹; nec poteris a me racione illius conueniencie aliquid demandare." Super quod dicit fuerum: quod ex quo unus petit ab alio conuenienciam peccunie aut quarumlibet aliarum rerum, ille qui negat omnino tenetur respondere si fecit cum illo conuenienciam quam ab eo expetit aut non; et si negauerit ex toto quod non fecit illi conuenienciam postullandam interest sacramentum, et postea si uoluerit etiam ille qui petit conuenienciam per fuerum potest firmare batallam secundum loci consuetudinem: per ferrum callidum aut duellum.

1 Falta non debeo en el ms.

38.

Si alicui homini de iusticia fuerit adiudicandum ut donet testes super causam quam probare intendit, si ea die uoluerit eos dare recipi debent, et si illa die non habuerit eos tercia die sequenti debet dicere aduersario suo: "post tercium diem futurum dabo tibi testes"; et in prima die tercia non fecerunt ille scire quod in sequenti die tercia dabit illi testes...¹ fuerint producti iudiciario ordine, antequam ipsi testes faciant testimonium pro quo sunt presentati debent se presentare ei dare fidanzas quod faciant sacramentum ut testificentur rei ueritatem de causa pro qua testes sunt adducti; et si ille contra quem uolunt testificari noluerit nisi prius accepto eorum sacramento testimonium illorum audire uidelicet ut per sacramentum dicant de causa illa pro qua sunt adducti testes que presentes uiderint et audierint in eius consistit uoluntate; ad ultimum si ille qui promittit et conuenit diebus certis dare testes ad probandam demandam quam facit non poterit ullo modo dare promissos testes, per fuerum accipiat sacramentum de illo a quo petebat, et pro causa illa no(n) potest illum cogere ad batallam faciendam quia defecit in dacione testium quam promiserat. Verumtamen si aliqua uice super causam illam non promisit testes se daturum bene potest illum qui negat conuenienciam trahere ad batallam si causa fuerit ualoris alicuius.

39.

Per fuerum de Aragon, quicumque pro domino rege erit iudex constitutus de omni batalla que erit firmata tam de ferro calido quam de duello, in potestate eius accipiet calumpniam que dicitur arienzos; adhuc accipiat terciam partem de alia calumpnia que prouenit racione de ipsa batalla. Preterea sciendum est quod semper in potestate de iusticia consistit quod potest condonare de calumniis antedictis quantum cognouerit expedire.

40.

Cum aliquis posuerit inpignore alii homini casam aut aliam hereditatem cum fidanciis, cum testibus et cum carta secundum fuerum terre, postquam fuerit terminus transactus quo debet recuperare creditor peccuniam quam acomodauit et pignorat suas fidanzas ut f(aci)ant ei reddere creditam peccuniam, et si non uult aut non potest debitor fidanciis quas posuit sue¹ (fol. 5 v.) curere, per fuerum ipse fidancie debent demonstrare coram iudice et aliis probis hominibus quomodo non uult eis succurere nec trahere de illa fidancia in qua eos

¹ El texto se halla incompleto. El copista debió dejar algunas palabras. Cf. Fueros de Aragón. "De probationibus" (ed. Savall), t. I, p. 186 y F. de Jaca (ed. Ramos), cap. 259.

posuit; quo facto ipse fidancie possunt per fuerum ipsam hereditatem miteri in manu de corrector, et postea uendere illam, et ponere fidanzas de saluetat de uendicione quod ex ea fecerint et sic pacchent pecuniam pro quam erant fideiussores. Siquis autem superhabundaue- rit reddant domino (cuius) erat hereditas et si aliquid defuerit ipse suplire teneatur.

41.

Petebat quidam a parentibus suis partem hereditatum qua de auibus eorum remanserant, ipsi uero nolebant ei partem ex illis dare, nec etiam hostendere quare cum illis partem accipere non debent. Venientes itaque ante iudicem proposuit quisque pro parte sua. Iudex autem auditis hinc inde rationibus et plenius intellectis iudicauit per fuerum de Aragon, quod ex quo manifestum fuerat quod qui partem postulabat de illis auibus descendebat ex quibus et ipsi quod nisi potuisset hostendere illi qui possidebant quod antecessores eorum diuiserunt hereditates illas cum cartis aut aliis certis indiciis, et pater uel mater illius qui petit partem hereditatum illarum habuerunt, aut aliquibus conuenienciis petere dimiserunt omnino tenentur ei dare partem que sibi dinoscitur pertinere genitorum ratione ¹.

42.

Fuenit multociens quod homo petit a fratribus suis uel ab aliis parentibus ut donent ei partem in hereditatibus que fuerunt de genitoribus suis aut de auibus tam illius quam illorum. Ipsi uero nolunt ei partem assignare, imo negant ei et dicunt quod nullo modo debet cum eis partem accipere, et super hoc promittunt et offerunt ei fidanzam de directo. Contra hoc dicit fuerum Aragonis, quod in hereditatibus que in re uera fuerunt de genitoribus, id est de patre uel de matre aut de auolorio, si frater fratribus uel consanguineus consanguineis super demandam quem fecerit de aliquibus hereditatibus et mouerit questionem super easdem, fidanzam de directo non habet locum inter tales; et si aliquis predictorum presentauerit eam suis fratribus aut parentibus per fuerum non debet recipi, nisi in tali tenore, quod dicat ille qui possidet illi qui petit: "super demandam quam mihi facis de parte quam petis in

1 Queritur de eo qui uerborum calliditate iurat secundum cuius intentionem iuramentum sit interpretatum, petientis uel accipientes, adhuc sic respondet Issodorus: quacumque arte uerborum, quis iuret in Deum tamen qui conscientia testis est hoc ita accipit sicut ille qui sine fraude intelligit dupliciter autem reus fit quia et Dei inde in uanum assumit et proximum in dolo capit. Item Augustinus: qui super lapidem iurat super aliquod aliud iurat falsum periurus est quocumque modo uel quacumque arte quis iuret secundum illius intentionem iuramentum est accipiendum sicut ille accipit qui sine dolo intelligit.

hereditatibus quas possideo, dono tibi fidanzam de directo hac conueniencia, quod monstrabo tibi monstram sufficientem quod non debes partem habere in hereditatibus memoratis." Verumtamen si dederit fidanzam de facienda monstra, et postea non potuerit ostendere monstram quam promisit, reddat absolute ex integro partem petitori, et LX solidos pro calumpnia, quia parentem suum exhereditare fraudulenter laborabat.

43.

Comendauerat quidam homo cuidam uicino suo morabitanos quinquaginta, a quo ipse paulo ante XX kaficia frumenti mutuo dare accipisse. Transacto postea tempore aliquanto, ille qui comendauit predictos morabitanos petiit eos sibi reddi, et qui habuit eos in comanda uul[t] primitus recuperare XX kaficia frumenti que illi acomodauit et uoluit eosdem morabitanos in uoce |' (fol. 6) pignoris retinere. Super hoc dicit fuerum, quod ex quo manifestum est quod in fidelitate quam in eo esse credebat suos morabitanos ei comendauit, quod occasione cessante frumento acomodato non obstante sui morabitini ei reddantur absolute, et sic postea creditor poterit per se, aut per baiulum loci illius, pignorare et distringere frumenti debitorem.

44.

Sepe et sepius contingit quod homo inuenit bestiam quam dicit sibi furatam aut raptam extitisse ideo uult eam recuperare set ille qui eam habet non uult ipsam ei dimittere. Ideo dicit fuerum, quod bestia illa sit in manu sequestri, et si dixerit ille qui eam possidebat quod emerit illam, donet bonam fidanzam quod usque decem dies [donet] antorem a quo habuit eam emcione, et etiam habet monstrare antorem et uillam ubi dabit antorem; et hoc facto debet recuperare ipsam bestiam in illa conueniencia: ut teneat ipsam in promptu quo ad usque sit probatum per fuerum quis iam dictam bestiam habere debet. Verumtamen si emtor non dabit antorem die decimo qui similiter donet fidanzam de antore alio super emcionem quam ab eo fecit, ille cui bestia antedicta extitit furata uel rapta recuperabit bestiam suam absolute. Set si dati fuerint tres antores, unus post unum terminis antedictis et iudiciario ordine, ille cui bestia extitit furata uel rapta post tres antores datos non recipi(a)t de cetero aliis antores; et nisi tercius antor poterit probare sufficientibus testibus quod sepe dicta bestia sua erat quando eam uendidit, de cetero sine aliquo grauamine ille cui bestia memorata fuit furata uel rapta recuperabit eam absolute; set si tercius antor probabit sufficienter quod iam dicta bestia sua erat propria quando eam uendidit demanda quam faciebat ille qui dicebat bestiam illam sibi furatam aut raptam extitisset non habet ualorem set infirma est et uana. Verumtamen quis istorum duorum erit uictus per iudicium quia alterum diu fecit laborare in expensis et aliter tenetur dare LX solidos pro calumpnia.

45.

Hereditates que perueniunt filiis et filiabus ex paterno et materno iure defu(n)ctis genitoribus, ullus filius uel filia non potest nec debet aliquo modo uel pacto alicui dare, uendere, inpignorare seu *quelibet modo alienare porcionem que sibi contingere debet ex genitoribus*, donec quisque certis metis diuise et determinate cognoscat porcionem suam que sibi iure genitorum debet pertinere, et etiam quod diuisio illa per cartam et cum fidanciis et testibus sit roborata. Molendina tamen et furni, quia non possu(n)t diuidi, siquis ex hereditatibus uoluerit partem suam dare, uendere aut inpignorare alicui in instrumento seu carta que fiet de facto illo, ita contineatur: "dono, uendo uel mito tibi in pignore mediam partem, aut terciam, seu quartam de tali molentino uel furno sicut mihi pertinet iure genitorum." Cum uero fratres habuerint inter se diuisas hereditates genitorum, et forte contigerit quod duo et duo, aut tres et tres, seu plures erunt in simul in sortibus hereditatum, et euenerit quod antea moriatur unus quam diuise cognoscat suam partem, non possunt alii fratres petere partem in porcione illa nisi cum quo erat in sorte.

46.

Si aliquis homo inceperit molendinum operari et duxerit usque ad consumacionem in tantum quod molo superior moueat se per tres uices in girum inpetu aque suptus eam decurrentis, et postea aliquis mouerit questionem super ipsum molentinum dicens quod in sua hereditate est constructus unde uult trahere factorem molendini in causam, si poterit probari quod ille qui petit ipsum molentinum intrauit et exiuit uices aliquantas in uilla ubi est molentinus ex quo inceptus fuit operari, et istud fuerit probatum legitime per sufficientes testes, de cetero ille qui petebat sepe dictum molendinum per fuerum non debet illum habere, et peticio eius cassa est et uana, et sibi ipsi inputet quam tamdiu tacuit etiam antea in ipso molentino illum directum ipsum habere putabatur.

47.

Item ¶ (fol. 6 v.) si aliquis aperuerit campum et plantauerit eum et tamdiu excoluerit eum quo usque sit de tribus foliis quod euenerit in labore trium annorum, et postea aliquis homo posuerit ibi clamor dicens quod in sua hereditate uinea illa est plantata per quid uoluerit eam habere, si ille qui eam plantauerit legitime et per sufficientes testes poterit probare quod ille qui petit ipsam uineam dum fodiebatur et plantabat eam cultor ingressus est et egressus in uilla illa ubi est uinea ipsa uices aliquantas, et infra annum et diem dum potuit non prohibuit ne excoleret eam cultor, de cetero non potest nec debet habere uocem per fuerum d Aragon ut petat uineam memoratam nec etiam eius successores.

48.

Item si aliquis homo in quolibet loco aperuerit fundamenta super quam construxerit postea in girum donec construat tantum in altum quod posuerit ipsam chasam in arreuo de tribus tapiis in altum, et facto hostio desuper posuerit et firmauerit postals, si postea aliquis homo uel femina posuerit ibi malam uocem dicens quod in sua hereditate ipsa chasa est constructa propter quod pet(ivi)t eam sibi reddi, si ille qui eam operatus est, legitime et per sufficientes testes, potuerit probare quod ille uel illa qui ipsam demandant ingrediebantur et egrediebantur in ipsa uilla ubi est hedificata memorata chasa, de cetero non possunt nec debent habere uocem per fuerum d Aragon ut petant chasam memoratam ex quo postals sunt ibi positi et firmati.

49.

Item ullus infanzon non debet machinari regi suo mortem aut captiorem. Et si rex fuerit in necessitate belli sine torneamenti, aut alicuius alie necessitatis, et fuerit ei necessarius equus militis, et erit presens infanzon, debet ei statim deliberare suum equum, aut etiam alii potestati si fecerit eum militem.

50.

Item istud fuerum inter regem Aragonis et suos infanzones ermunios milites existentes: ut uadant ad eum ad batallam campal et ad castellum suum siquis alzauerit se cum illo in sua terra regis, et infanzones tenentur illuc ire cum suo proprio pane ad III dies, et deinceps rex tenetur eis dare necessaria ad alios tres dies; postea in uoluntate infanzonum existit si uoluerint ibi plus esse cum beneficio regis nec ne. Istud autem fuerum habent infanzones cum rege qui non accipiunt soldatas siue masnatarias de iam dicto rege.

51.

Item si infanzon occiderit alium infanzon et non tamen in tradictione, per fuerum de Aragon cum gladio sanguinolento iurabit iuram homicialem super altare sacrato quod non interfecit eum et erit solutus.

52.

Item siquis infanzon occiderit hominem de signal de rege dare tenentur homicidium domino Regi, et sustineat ultra reguarda de parentibus et amicis occisi.

53.

Item siquis percusserit aliquem uel aliquam de nocte aut intra domum seu in locum herenum et uoluerit se defendere per iuram dicendo

quod non percussit eum uel eam qui iniuriam passus est, si uoluerit potuit eum tornar ad batallam de ferro, aut secundum fuerum loci in quo hoc euenerit.

54.

Item multi homines de signal habent chasas in diuersis uillis, et si host de rege fuerit anunciata per preconem, ubicumque de suis domibus primitus audierit uocem preconis de illa chasa debet ire ad ipsam hostem.

55.

Item inter christianum et sarracenum et iudeum non habet tornam de batalla locum, set unusquisque defendit se ab altero per iuram planam de omni facto, tam de percussionibus quam de aliis causis uniuersis. Verumtamen si christianus agit de aliquo facto contra iudeum et uoluerit probare quod obicit contra illum, necessarii sunt ei duo testes, christianus scilicet et iudeus. Iudeus probat contra christianum de omnifacto cum christiano et iudeo. Christianus probat contra sarracenum cum christiano et sarraceno. Similiter sarracenus probat de omni facto contra christianum cum sarraceno et christiano.

56.

Item infanzon ermunius de furto accusatus ¶ (fol. 7) infra C. solidos non habet tornam de primo furto ex quo accusatus fuerit si non pariauit pro illo furto. Omnes alii latrones habent tornam ad batallam si negauerint furtum de quo accusantur.

57.

Item omnis uilla in qua est clauiger regis est sedes, et alienigena qui in ea pignorat aliquam bestiam pro aliquo clamo de tribus diebus non debet ex ea trahere illam pignoram.

58.

Item omnis homo qui habet in re uera XII oues, et unum asinum, et V porcos est fidanza de directo in qualibet causa inter consimiles.

59.

Item homo mortuus non habet tornam in aliquo facto, nec heredes aut parentes seu amici defuncti non po(ssu)nt aliquem tornare ad batallam pro illo, nisi forte dixerint contra illum quod in tradicionem interfecerit.

II

EL FUERO LATINO DE JACA

El bibliotecario del Instituto de Huesca señor del Arco encontró en el Archivo del Ayuntamiento de Jaca un nuevo texto del fuero latino de esa ciudad. Sin aducir la menor prueba lo consideró como el original del fuero en el preámbulo de la edición que publicó en el BRAII, la cual abunda en errores de transcripción, inexplicables tanto por la claridad de la letra como por el buen estado de conservación del documento¹.

Indudablemente no es el original sino una copia del primer tercio del siglo XII. En primer lugar se denomina a Sancho Ramírez rey de Pamplona (1075) en 1063; en segundo, la confirmación de Pedro I es de la misma letra que el resto del diploma; además, el *signum* de Sancho está imitado así como la firma arábiga de Pedro I, a la que faltan las dos cruces entre las que va inscrita; por fin, la letra del diploma no es la propia del reinado de Sancho ni del de su inmediato sucesor; seguramente la copia es del reinado de Alfonso I.

Esta copia, la más antigua hoy conocida del fuero de Jaca, deja en pie el problema de la fecha del otorgamiento de esa carta, ya que en la era 1100 (1062) no era Sancho rey de Aragón. La solución se ha buscado siempre, partiendo del principio de que Ramiro I murió el día 8 de mayo de 1063, según los *Anales de Ripoll*, por el camino de suponer que el copista omitió las unidades de la era, o las decenas y unidades; y, relacionando estos datos con el título de "Pampilonensium rex" atribuido a Sancho, algunos han colocado el término *post quem* en 1075. Se ha observado asimismo que el copista fué víctima de otro error de omisión en la misma fecha al no incluir el año de la Encarnación. Así, pues, la data de la carta de fueros ha sido vista de la siguiente manera: "Facta carta in anno ab Incarnationis Domini nostri Ihesuchristi... (omisión del año). Era T. C... (omisión de unidades o de decenas y unidades). Las dos omisiones son posibles, pero hay que convenir en que también son demasiadas omisiones en una misma fecha.

Esta última consideración obliga a revisar los elementos que juegan en este pequeño problema cronológico. Ante todo es preciso descartar como elemento de juicio el título de "rex Pampilonensium" atribuido a Sancho, pues que, tratándose de una copia, el escriba pudo muy bien añadirlo, lo cual no es extraño en las copias aragonesas de los diplomas de ese rey. Tenemos luego, en primer término, que examinar

¹ buryensis *por* burgensis, parietem *por* partem, pastua *por* pascua, etc. *El pergamino original del fuero de Jaca, concedido por el rey Sancho Ramírez*. Lug. cit. t. LXXXVI, págs. 474-485.

si la fecha asignada por los *Anales de Ripoll* para la muerte de Ramiro I es exacta en todos sus extremos. En cuanto al año (1063) no cabe la menor duda, y no hace ni falta referir los testimonios concordantes sobradamente conocidos, mas sí por lo que hace relación al mes. Dozy, en sus *Recherches*¹, cita con referencia al padre Moret, tres documentos navarros del rey Sancho en los cuales Sancho Ramírez es designado ya como rey de Aragón en febrero de 1063. Coincidentes con estos datos son los ofrecidos por algunos documentos ribagorzanos, por ejemplo, una carta de Raimundo Dalmacio, obispo de Roda, fechada en el 7 de las calendas de diciembre del año 1080 de la Encarnación y en el 18.º del reinado de Sancho Ramírez²; teniendo en cuenta la costumbre ribagorzana de comenzar a contar los años referidos a un hecho desde el día en que tuvieron lugar, resulta evidente, según ese documento, que Sancho comenzó a reinar en el año 1062 de la Encarnación. Si resulta, por una parte, que en 1063 de la Natividad reinaba Ramiro I, y en 1062 de la Encarnación ocupaba el trono su hijo y sucesor Sancho, es necesario, de acuerdo con los documentos navarros y ribagorzanos, fijar el comienzo de su reinado en el período de dos meses y veinticuatro días, en el que difieren ambos cómputos; es decir, después de el 1.º de enero y antes del 24 de marzo de 1063 (Natividad). Contradice esta solución, de una parte, la donación hecha por Ramiro I a la catedral de Jaca, datada en abril del 1063³; pero en ella se observa una contradicción entre la indicción y el año, además de figurar Blasco como abad de San Juan de la Peña no siéndolo; así, pues, no es de fiar el escatocolo de esta carta como elemento de juicio seguro; de otra parte, se encuentra la donación de Ramiro I a San Victorián hecha en el mes de mayo de 1063⁴, la cual es falsa de la cruz a la fecha; basta una simple lectura para advertirlo y notar que, en ella, Ramiro I aparece confundido con Ramiro II.

Precisada la fecha de la accesión de Sancho Ramírez al trono de un modo aproximado, no satisfaciendo por completo la hipótesis de las dos omisiones, es necesario buscar por otro camino la solución partiendo del hecho de que la data se encuentra completa: "Facta carta in anno ab Incarnationis Domini nostri Ihesuchristi era T. C." La única posibilidad en este caso es la de relacionar inmediatamente ambos términos, el año de la Encarnación con la Era, puesto que, como en toda data, ambos han de coincidir en el señalamiento de un mismo momento cronológico; esta relación sugiere una sola hipótesis: la de que el escriba usó de un procedimiento extravagante en la computación, a saber, el

1 T. II, pág. 265. Cf. Moret: *Anales*, t. I, págs. 744 y sigs. e *Investigaciones*, págs. 494 y 495.

2 Villanueva: *Viage Literario*, t. XV, pág. 192.

3 Sangorrín: *Libro de la Cadena*, pág. 59.

4 Ibarra: *Documentos correspondientes al reinado de Ramiro I*, págs. 178 a 183.

de referir la Era no al año de la Natividad sino al de la Encarnación, por lo cual le bastó con la expresión numeral de un solo elemento cronológico, el de la era 1100, el que referido al año de la Encarnación daba automáticamente 1062.

La solución que propongo es acaso un poco violenta, pero de perfecto acuerdo con la fecha de la sucesión de Sancho; por otra parte, no encuentro hoy por hoy otra posible al no admitir la de las omisiones.

Crismon. In nomine Domini nostri Ihesu Christi et indiuidue Trinitatis, Patris et Filii et Spiritu Sancti amen. Hec est carta auctoritatis / et confirmationis quam ego Santius, gratia Dei Aragonensium rex et Panpionensium, facio uobis notum omnibus hominibus, qui sunt / usque in orientem et hoccidentem, et septemtrionem et meridiem, quod ego uolo constituere ciuitatem in mea uilla que dicitur / Iaca. Inprimis condono uobis omnes malos fueros quos abuistis usque in hunc diem quod ego constitui Iakam esse / ciuitatem; et ideo quod ego uolo quod sit bene populata concedo et confirmo uobis, et omnibus qui populauerint in Iaca mea ciuitate, totos illos¹ bonos / fueros quos michi demandastis ut mea ciuitas sit bene populata. Et unus quisque claudat suam partem secundum suum posse. Et si euenerit / quod aliquis ex uobis ueniat² ad contencionem, et percuciet aliquem ante me uel in palatio meo me ibi stante, pariet mille solidos aut perdat / pungnum. Et si aliquis, uel miles uel burgensis aut rusticus, percusserit aliquem, et non ante me nec in meo palatio, quamuis ego sim in / Iaca, non pariet calonia nisi secundum forum quod habetis quando non sum in uilla. Et si euenerit causa quod si aliquis qui sit hoccisus in furto fuerit inuentus / in Iaca aut in suo termino non parietis homicidium. Dono et concedo uobis et successoribus uestris cum bona uoluntate, ut non eatis in hoste nisi cum pane / dierum trium; et hoc sit per nomen de lite campale aud ubi ego sim circumdatus, uel successoribus meis, ab inimicis nostris. Et si domnus domus illuc non / uolet ire mitat pro se uno pedone armato. Et ubicumque aliquid comparare uel acaptare potueritis in Iacam, uel foras Iacam, hereditatem / de ullo homine abeatis eam liberam et ingenuam sine ulo malo cisso. Et postquam anno uno et die supra eam tenebitis sine inquietatione, / quisquis eis inquietare uel tollere uobis uoluerit det michi LXX solidos, et insuper confirmet uobis hereditatem. Et quantum uno die ire et reddire in omnibus / partibus potueritis, abeatis pascua et siluas in omnibus locis, sicuti homines in circuitu illius abent in suis terminis. Et quod non faciatis bellum duellum inter uos / nisi ambobus placeat, neque cum hominibus de foris, nisi uoluntate hominibus Iacce. Et quod nullus ex uobis sedeat captus dando fidanzas de uestro pede. Et / si aliquis ex uobis cum aliqua femina, excepto

¹ illos sobre línea.

² El texto ueniet, con a sobre la e, ésta inutilizada.

maritata, fornicationem faciatis uoluntatem mulieris non detis caloniam. Et si sit causa quod / eam forçet det ei marito aut accipiat per uxorem. Et si mulier forçata se clamat prima die uel secunda aprobet per ueridicos testes / Iaccenses. Post tres dies transactos si clamare se uoluerit nichil ei ualeat. Et si aliquis ex uobis, iratus, contra uicinum suum armas traerit: / lança, spada, maça uel cultrum donet inde mille solidos aut perdat pugnum. Et si unus hocciderit ad alium peitet D solidos. Et si unus ad / alium cum pugno percuxerit uel ad capillos apprehenderit peitet inde xx.v solidos. Et si in terram iacet peitet cc.L solidos. Et si aliquis in domo uicini sui / iratus intrauerit, uel pignora inde traxerit, peitet xx.v solidos domno domus. Et quod merinus meus non accipiat¹ caloniam de ullo homine Iacce nisi per laudamentum / de sex melioribus uicinis Iaccensibus. Et nullus ex omnibus hominibus de Iaca non uadat ad iudicium in nullo loco nisi tantum intus Iacam. Et si aliquis falsa mensuram / uel pesum tenuerit peictet l.x. solidos. Et quod omnes homines uadant ad molendinum in molendinis ubi uoluerint, exceptis indeis et qui panem causam uendicionis / faciunt. Et non detis uestras honores nec uendatis ad ecclesiam neque ad infançones. Et si aliquis homo est captus pro auere quod debeat, ille qui uoluerit ca / pere illum hominem cum meo merino capiat, et in palatio meo mittat, et meus carcerarius seruet eum; et tribus diebus transactis ille qui cepit eum / det ei cotidie unam obolatam panis, et si noluerit facere meus carcerarius eiciat eum foras. Et si aliquis homo pignorauerit sarracenus uel sarracenam uicini / sui mitat eum in palatio meo, et domnus sarraceni uel sarracene det ei panem et aquam quia est homo et no² debet ieiunare sicuti bestia. Et quicumque uoluerit / istam cartam quam fatio populatoribus Iacce pro crudelitate sua disrumpere sit excommunicatus et anatemaçigatus³ et omnino separatus a toto Dei consorcio / si sit de meo genere uel de alio. Amen, amen, amen. Fiat, fiat, fiat. / Facta carta in anno ab Incarnationis Domini nostri Ihesu Christi. Era T. C. / Ego Sautius gratia Dei Aragonensium et Pampilonensium hec supradicta iussi et hoc Signum Sancii manu mea feci. / Ego Petrus filius Sancii Aragonensium regis filii Ranimiri regis hec supradicta scribi uolui et hoc signum (firma árabe sin cruces) manu mea feci.

JOSÉ M.ª RAMOS Y LOSCERTALES.

1 accipiet el texto, la e inutilizada, sobre ella una a.

2 Así el texto.

3 Id. ibid.